

Paweł Popieliński

„Facta Simonidis” 2019 nr 1 (12)

Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk

popielinski@isppan.waw.pl

Łukasz Budzyński

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

lbudzynski@ajp.edu.pl

Postrzeganie wybranych grup narodowych i etnicznych przez studentów ukraińskich.

Wyniki badania socjologicznego

The Perception of particular national and ethnic groups by Ukrainian students.

Sociological research analysis

Streszczenie:

W artykule zaprezentowano wyniki badania socjologicznego dotyczącego struktury jakościowej stereotypów, którymi posługują się ukraińscy studenci w swojej ojczyźnie. Badanie zostało przeprowadzone wśród studentów Podkarpackiego Uniwersytetu Narodowego im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku. Analizą zostały objęte autostereotypy oraz heterostereotypy wobec Polaków, Niemców oraz Romów (Cyganów). Badanie zostało przeprowadzone metodą zdań niedokończonych oraz dyferencjału semantycznego. Badanie wykazało jakiego rodzaju stereotypami posługują się studenci ukraińscy zarówno wobec własnej grupy narodowej, jak również wobec Polaków, Niemców oraz Romów.

Słowa kluczowe:

Stereotypy narodowe i etniczne na Ukrainie, Ukraińcy, Polacy, Niemcy, Romowie.

Abstract:

In the article the authors presented the results of sociological survey about qualitative structure of stereotypes which Ukrainian students use in their homeland. The survey has been conducted among students of the VasylStefanykPrecarpathian National University in Ivano-Frankivsk in Ukraine. The analysis covers both autostereotypes and heterostereotypes towards Poles, Germans and Roma (Gypsies). The survey has been conducted using the method of unfinished sentences and semantic differential. The research showed what kind of stereotypes Ukrainian students use towards their national group, as well as towards Poles, Germans and Roma (Gypsies).

Keywords:

National and ethnic stereotypes in Ukraine, Ukrainians, Poles, Germans, Roma.

1. Uwagi wstępne

Przedmiotem analizy w niniejszym artykule są sposoby postrzegania wybranych grup narodowych i etnicznych przez ukraińskich studentów. Postrzeganie takie realizuje się poprzez mechanizm oddzielenia grupy własnej od grupy obcej. Jednostki zaczynają się wówczas posługiwać takimi schematami myślenia jak na przykład „my” versus „oni”, „obcy”, „wrogowie”. Tego typu uogólnienia na temat członków innych grup narodowych i etnicznych bazują często na różnego rodzaju pogłoskach, plotkach czy historyjkach, co czyni je z reguły mało obiektywnymi¹. Przyczynia się to do stworzenia własnego, po części mitycznego, obrazu na temat swojej grupy jak i grup obcych. Tym samym owe uogólnienia, czy inaczej pisząc stereotypy, stają się jednym z istotnych elementów w procesie generowania i reprodukcji tożsamości narodowej².

Stereotypy są uproszczonym obrazem świata dotyczącym różnych narodowości, zawodów, pochodzenia, religii, rasy, płci, wyglądu i wielu innych dziedzin życia³. Funkcjonują w świadomości członków innych grup. Są utrwalone społecznie, przekazywane kulturowo⁴. Tworzą się i utrwalają w języku oraz za jego pomocą są przekazywane⁵. Mają zabarwienie emocjonalne i skłonność do fałszywych generalizacji. Każdy stereotyp jest sądem wartościującym, zawsze związanym z określonym ładunkiem emocjonalnym: pozytywnym lub negatywnym⁶. Stereotypy są stosunkowo sztywne, w konfrontacji z rzeczywistością albo nie ulegają istotnym zmianom, albo zmiany te dokonują się powoli. Zwykle ulegają one pewnym modyfikacjom pod wpływem zmieniających się relacji pomiędzy grupami⁷. Stereotypy powstają zazwyczaj na tle różnic kulturowych i religijnych. Biorą się zazwyczaj z braku wiedzy lub zazdrości. Najczęściej spotykanym rodzajem stereotypów jest stereotyp etniczny, który odnosi się swoją treścią do grup etnicznych (innych narodów). Może być albo zbyt dużym uproszczeniem reprezentacji typowych cech członków grupy etnicznej albo

¹ O. Klineberg, *The Scientific study of national stereotypes*, „International Social Science Bulletin”. *National Stereotypes and International Understanding*, Vol. III, No. 3, Autumn, 1951, UNESCO, s. 505.

² M. Budyta-Budzyńska, *Socjologia narodu i konfliktów etnicznych*, Warszawa 2013, s. 124.

³ Amerykański dziennikarz jako pierwszy definiował stereotypy jako „obrazy w głowie”. Patrz: W. Lippmann, *Public opinion*, New York 1922.

⁴ Patrz hasło stereotyp: M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1989. Szczególnie rodzina, szkoła oraz znajomi i inne osoby z bliższego lub dalszego otoczenia mają wpływ na kreowanie i utrwalanie stereotypów.

⁵ A. Schaff pisze, że stereotypy mają zawsze charakter werbalny, gdyż „geneza jak i funkcjonowanie stereotypów są ściśle związane z tworami językowymi”, A. Schaff, *Stereotypy a działanie ludzkie*, Warszawa 1981, s. 36.

⁶ W. Lippmann, s. 96.

⁷ J. Błuszkowski, *Stereotypowa tożsamość narodowa*, Warszawa 2005, s. 51-71.

falszywym twierdzeniem powtarzanym wiele razy i przyjętym przez wielu ludzi za ogólną prawdę. Użycie stereotypów często niesie niezrozumienie i jest obraźliwe. Stereotypy etniczne mogą mieć oparcie w rzeczywistości, ale zwykle, najczęściej wobec jednostek są niedokładne, karykaturalne i obraźliwe⁸.

Należy stwierdzić, że badanie wzajemnego postrzegania się przedstawicieli różnych grup narodowych i etnicznych nie jest tylko ukierunkowane na realizację celów poznawczych. Zrozumienie wzajemnych stereotypizacji ma również charakter praktyczny, gdyż wiedza jaka wynika z tych badań może być wykorzystana w kształtowaniu relacji międzynarodowych. Pisał o tym już w latach 50-tych XX wieku znany amerykański psycholog społeczny Otto Klineberg⁹, gdy stwierdził, że stereotypy narodowe mogą być istotnym elementem relacji międzynarodowych. Jak zauważył, nie decydują one same w sobie o relacjach między państwami, czego przykładem, jak pisał, mogą być stosunkowo pozytywne amerykańskie stereotypy o Niemcach przed I wojną światową jak i w okresie międzywojennym, które jednak nie powstrzymały przed wybuchem wrogości pomiędzy tymi dwoma państwami. Jednak mogą one stać się żyzną glebą (fertile soil) dla rozwoju wzajemnej wrogości. Mogą również, jak dalej pisze O. Klineberg, być wykorzystywane w polityce przez różnego rodzaju demagogów i dyktatorów, którzy przy wykorzystaniu różnego rodzaju technologii informacyjnych, manipulując nimi, mogą przedstawiać inną nację w negatywnym świetle by przygotować społeczeństwo do konfliktu. Tym samym wydaje się, że wszelkie badania, które mogą pomóc nam zrozumieć sposób myślenia członków innych narodów są same w sobie cenne.

Niniejszy artykuł skupia się na ukraińskich stereotypach. Przedmiotem badania przeprowadzonego wśród studentów Podkarpackiego Narodowego Uniwersytetu im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku na Ukrainie¹⁰ były stereotypy (autostereotypy oraz heterostereotypy¹¹, używając bardziej precyzyjnej terminologii), jakimi posługują się oni wobec własnej grupy narodowej,

⁸ P. Popieliński, *Postrzeganie i stereotyp Niemca wśród polskiego społeczeństwa*, „FactaSimonidis” 2016 nr 1 (9), s. 264-265.

⁹ O. Klineberg, s. 505-506.

¹⁰ Badanie zostało przeprowadzone w ramach międzynarodowego projektu Akademickiego Centrum Badań Euroregionalnych przy Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim (wcześniej: Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gorzowie Wielkopolskim) pp. Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie pt.: *Stereotypy narodowe Cygana/Roma, Ukraińca, Niemca i Polaka*. (ACBE/1/2015). Badanie zostało przeprowadzone wśród studentów z Ukrainy (Podkarpackiego Uniwersytetu Narodowego im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku), Polski (Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gorzowie Wielkopolskim) i Niemiec (Brandenburskiego Uniwersytetu Technicznego Cottbus-Senftenberg w Cottbus, Wyższej Szkoły w Eberswalde i Wyższej Szkoły Technicznej w Wildau) w przedziale wiekowym od 19 do 26 lat. Projekt został zrealizowany w latach 2015-2017.

¹¹ Patrz: M. Budyta-Budzyńska, s. 116.

Polaków, Niemców oraz Romów (Cyganów). Badanie miało na celu określenie struktury jakościowej (treść) stereotypów, która wyraża się w dwóch podstawowych komponentach stereotypu, czyli komponentie deskryptywnym odnoszącym się do poznawczo-informacyjnych cech kategoryzowanej grupy, oraz komponentie ewaluatywnym odnoszącym się do normatywno-wartościujących cech kategoryzowanej grupy¹².

W badaniu zostały zastosowane dwie zasadnicze metody. Pierwszą z nich była metoda zdań niedokończonych, którą zalicza się do metod projekcyjnych pierwotnie stosowanych w psychologii klinicznej¹³. Drugą natomiast metodą był dyferencjał semantyczny Charlesa E. Osgooda¹⁴. Wykorzystanie jednocześnie tych dwóch metod miało na celu zbadanie semantycznego wymiaru stereotypów wobec grupy własnej jak i obcej. W odniesieniu do każdej ocenianej grupy respondent miał najpierw uzupełnić zdania, a dopiero później uzupełniał siedmiostopniową skalę dyferencjału semantycznego. Taka kolejność miała na celu ograniczenie sugerowania kategorii językowych.

2. Skojarzenia i ocena wybranych grup narodowych i etnicznych

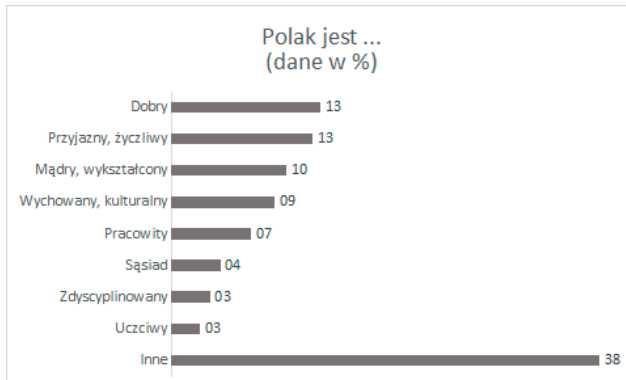
W przeprowadzonym badaniu udział wzięło 164 studentów Podkarpackiego Narodowego Uniwersytetu im. Wasyla Stefanyka, studiujących na kierunku turystyka i hotelarsko-gastronomicznym pierwszego oraz drugiego stopnia studiów. Wśród studentów było 64,1% kobiet oraz 35,9% mężczyzn. W pierwszej kolejności analizie zostały poddane wyniki zdań niedokończonych. Studenci mieli dokończyć zdanie wpisując pierwsze skojarzenie, jakie przyjdzie im do głowy. Analiza ukraińskich skojarzeń z pojęciem Polak pokazuje, że zdecydowanie dominują stereotypy o charakterze pozytywnym. Polak w oczach Ukraińców jest najczęściej dobry, przyjazny, życzliwy, ale również wykształcony i mądry.

¹² Tamże, s. 117.

¹³ A. N. Oppenheim, *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*, Poznań 2004, s. 247-248.

¹⁴ Ch. E. Osgood, W. H. May, M. S. Miron, *Cross-cultural universals of affective meaning*, Chicago, London 1975.

Wykres 1. Skojarzenia Ukraińców wobec Polaka.

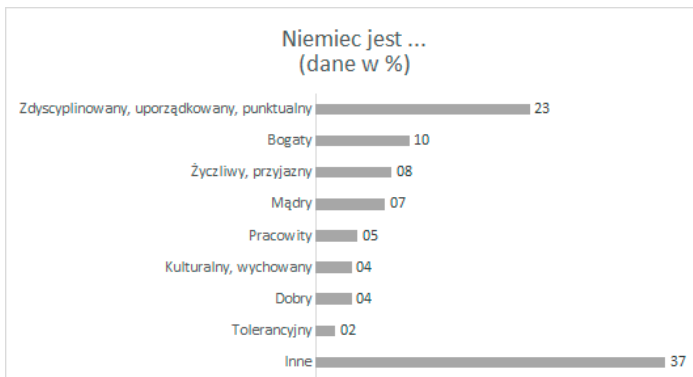

Źródło: Opracowanie własne.

Te pozytywne opinie świadczą o korzystnym postrzeganiu Polaka w oczach nie tylko respondentów, ale jak można również przypuszczać, wśród całego społeczeństwa ukraińskiego. Na ten wizerunek mają na pewno wpływ wydarzenia z ostatnich dwóch dekad, szczególnie pomoc i wsparcie Polaków i ich państwa w dążeniach Ukrainy do asymilacji z Europą oraz Unią Europejską i podczas trwającej wojny we wschodnio-południowej części Ukrainy.

Natomiast Niemiec w oczach ukraińskich studentów jest zdyscyplinowany, uporządkowany i punktualny. Do takich skojarzeń z Niemcami przyznaje się jedna z czterech osób. Poza wspomnianymi już skojarzeniami, Niemiec w oczach ukraińskich respondentów to człowiek bogaty, życzliwy, przyjazny i mądry.

Wykres 2. Skojarzenia Ukraińców wobec Niemca.

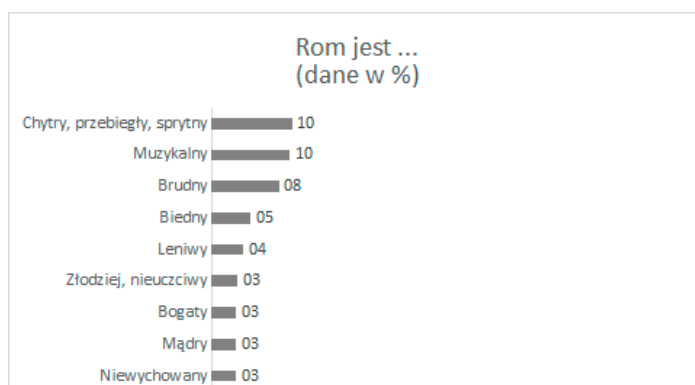

Źródło: Opracowanie własne.

Na te wymienione, dodatnie skojarzenia dotyczące Niemca ma wpływ jego stereotyp i spostrzeganie go w przeszłości oraz teraźniejszości, a także wysoki poziom ekonomiczny i gospodarczy Republiki Federalnej Niemiec. Ponadto, ma na to wpływ niemiecka pomoc Ukraińcom i państwu ukraińskiemu na niwie gospodarczej i politycznej. Niemiec prawie zawsze jest kojarzony z dyscypliną, porządkiem, pracowitością i bogactwem, a przy tym jest postrzegany jako osoba mądra, kulturalna, dobrze ułożona.

Z kolei, najczęściej pojawiające się skojarzenia wobec Romów, z jednej strony mają charakter pozytywny, bo kojarzeni są z talentem muzycznym, ale z drugiej strony mają również charakter negatywny, bo kojarzeni są z przebiegłością, sprytem i chytrą.

Wykres 3. Skojarzenia Ukraińców wobec Roma.

Źródło: Opracowanie własne.

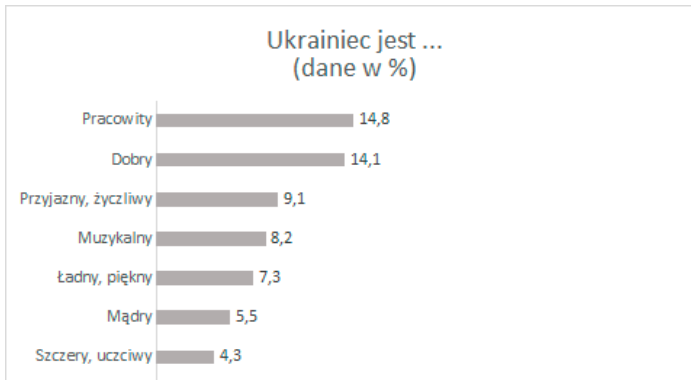
W przypadku Roma skojarzenia te są ściśle powiązane z jego wielowiekowym spostrzeganiem i stereotypem. Zasadniczo negatywne opinie na temat mniejszości romskiej, były i są nadal, rozpowszechnione w Europie. Raport PewResearch Center z 2014¹⁵ roku pokazuje, że niekorzystne opinie o Romach nie były rzadkością. Na przykład raport wskazuje, że niekorzystne poglądy na temat Romów deklarowało 85 proc. Włochów, 66 proc. Francuzów, 53 proc. Greków, 50 proc. Brytyjczyków, 49 proc. Polaków, 42 proc. Niemców i 41 proc.

¹⁵ *A Fragile Rebound for EU Image on Eve of European Parliament Elections. EU Favorability Rises, but Majorities Say Their Voice Is Not Heard in Brussels*, Pew Research Center, May 2014, s. 30; http://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/2/2014/05/2014-05-12_Pew-Global-Attitudes-European-Union.pdf; [odczyt: 09.10.2018].

Hiszpanów¹⁶. Tak więc społeczeństwo ukraińskie nie jest inne na tle narodów europejskich.

Ukraińcom zostało zadane również pytanie o skojarzenia na swój temat. Jak pokazuje wykres nr 4, Ukraińcy mają pozytywny obraz samych siebie. Głównie opisują siebie używając słów takich jak: pracowity albo dobry.

Wykres 4. Skojarzenia Ukraińców wobec siebie samych.

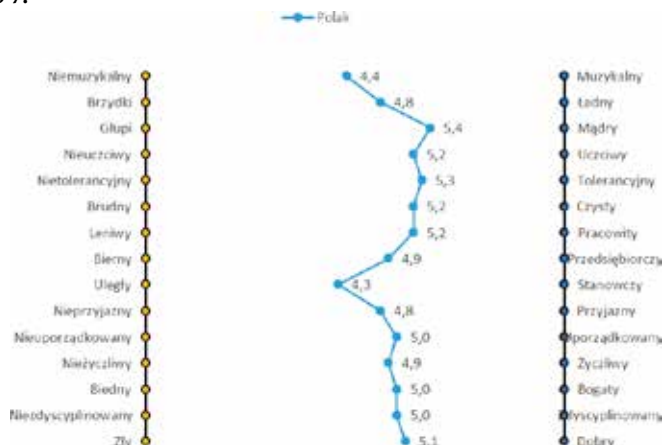
Źródło: Opracowanie własne.

Badani Ukraińcy w większości przypadków dość wysoko się oceniają. Wysoka ocena w podanych skojarzeniach wynika przede wszystkim z istniejącego od wielu lat autostereotypu Ukraińca.

Wyniki zdań niedokończonych zostały uzupełnione analizą dyferencjału semantycznego. Wyniki dyferencjału pokazują, iż studenci ukraińscy pozytywne postrzegają Polaków. Wszystkie średnie są powyżej 4,0. Najwyżej Polacy oceniani są w kategorii mądry, tolerancyjny, uczciwy, pracowity i czysty. Potwierdza to już wcześniej zauważone pozytywne kategoryzacje wobec Polaków.

¹⁶ Ibidem. W odniesieniu do Niemiec i Hiszpanii został zauważony spadek negatywnych poglądów na temat Romów licząc od roku 1991, który w przypadku Niemiec wynosił z 60 proc. do 42 proc. a w przypadku Hiszpanii z 50 proc. do 41 proc.

Wykres 5. Średnia ocen Ukraińców wobec Polaków na dyferencjale semantycznym w skali od 1 do 7.

Źródło: Opracowanie własne.

To odzwierciedla pozytywne spostrzeżenie Polaka wśród Ukraińców, na które przyczynia się we współczesnych czasach postawa Polaków i jego państwa i okazywana ich pomoc Ukrainie i jej obywatelom.

Postrzeżenie Niemców, podobnie jak Polaków, ma charakter pozytywny. Wszystkie średnie są powyżej wartości środkowej (neutralnej) jaką jest cyfra 4. Najwyżej Niemcy oceniani są poprzez takie pojęcia, jak: bogaty, zdyscyplinowany, pracowity i mądry.

Wykres 6. Średnia ocen Ukraińców wobec Niemców na dyferencjale semantycznym w skali od 1 do 7.

Źródło: Opracowanie własne.

Na to postrzeganie ma znaczący wpływ obraz i stereotyp Niemca i faktyczna sytuacja gospodarcza i polityczna RFN oraz postawa tego państwa i ich obywateli wobec Ukraińców.

Natomiast, w bardziej różnorodny sposób ukraińscy studenci oceniają Romów. Występują tu oceny negatywne, czyli poniżej wartości 4, jak i pozytywne, czyli powyżej tej wartości. Pozytywne oceny dotyczą muzykalności Romów oraz ich przedsiębiorczości. Negatywne oceny natomiast odnoszą się na przykład do takiego pojęcia, jak brudny.

Wykres 7. Średnia ocen Ukraińców wobec Romów na dyferencjale semantycznym w skali od 1 do 7.

Źródło: Opracowanie własne.

Warto zauważyć, że wskazywana przez respondentów przedsiębiorczość wynikać może z możliwości dawania sobie rady w życiu społecznym Romów wśród społeczeństwa większościowego, w kwestii zapewnienia sobie i rodzinie warunków do życia na akceptowalnym poziomie.

Ukraińcy zostali również poproszeni o dokonanie autostereotypu przy wykorzystaniu dyferencjału semantycznego. Obraz jaki wyłania się z niego ma charakter zdecydowanie pozytywny. We wszystkich obszarach Ukraińcy oceniają się pozytywnie. Najwyższe oceny odnotowano w kategorii dobry, muzykalny, pracowity, ładny oraz mądry.

Wykres 8. Średnia autooceny Ukraińców na dyferencjale semantycznym w skali od 1 do 7.

Źródło: Opracowanie własne.

Jak już zostało wspomniane, wysoka ocena wynika przede wszystkim z istniejącego od lat autostereotypu Ukraińca. Podobnie jak w przypadku innych narodów, Ukraińcy oceniają swoją nację znacznie wyżej od pozostałych nacji.

3. Stosunek (kontakty, otwartość i akceptacja) do wybranych grup narodowych i etnicznych oraz ich źródło wiedzy o nich

W badaniu każdy respondent został również zapytany, czy w razie konieczności zgodziłby się na przyjęcie zdrowej i przebadanej krwi od osoby z danej grupy narodowej lub etnicznej. Uwagę zwraca, szczególnie wysoki odsetek osób, które nie przyjęłyby krwi od Roma.

Wykres 9. Deklarowana zgoda na transfuzję krwi od przedstawicieli różnych grup.

Źródło: Opracowanie własne.

Ukraińscy studenci najchętniej przyjąłoby krew od swojego rodaka – prawie 91% odpowiedzi (więcej osób zadeklarowało „zdecydowanie tak” niż „raczej tak”). Ale co ciekawe, nie chciałoby przyjąć krwi od swojego rodaka ponad 7% Ukraińców (w tym ponad 5% „zdecydowanie nie”) i około 2% odpowiedziało, że „trudno powiedzieć”.

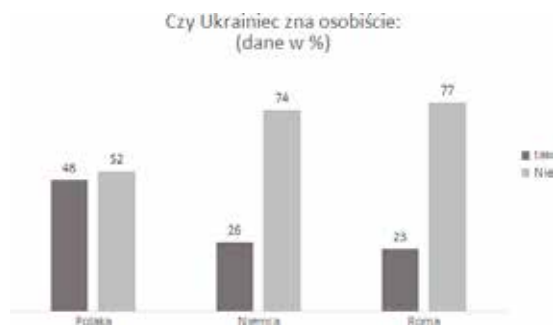
Ponad 84% badanych osób z Ukrainy twierdzi, że przyjąłoby od Polaka krew – więcej osób odpowiedziało, że „raczej tak” niż „zdecydowanie tak”. 11% stwierdziło, że nie zrobiłoby tego – zdecydowana większość powiedziała, że „raczej nie”, a niecały 1% zdecydowanie powiedziało nie. Idąc dalej, 5% respondentów nie miała wyrobionego zdania na ten temat.

W przypadku transfuzji krwi od Niemca, ponad 74% badanych Ukraińców wyraziłoby zgodę. Podobny odsetek osób odpowiedziało „zdecydowanie tak” oraz „raczej tak”. Natomiast jeżeli chodzi o przyjęcie krwi od Roma, to większość ukraińskich studentów (ponad 68%) nie chciałoby krwi od członka społeczności romskiej – więcej odpowiedziało „zdecydowanie nie” niż „raczej nie”. Około 7% zdecydowałoby się na transfuzję krwi od Roma. Blisko co czwarty Ukraińiec w tej kwestii przyjął postawę neutralną – odpowiedział, że „trudno powiedzieć”.

Ewidentnie widać, że najchętniej respondenci przyjąłoby krew od członka swojego narodu, dość chętnie od Polaka i Niemca, ale dość niechętnie od Roma. W większości przypadków Polacy i Ukraińcy przyjąłoby krew od członka sąsiedniego narodu. Obydwa narody są narodami słowiańskimi, częściowo spokrewnionymi ze sobą oraz w zasadzie nie odczuwają między sobą dużej obcości. Członkowie obu narodów, zwłaszcza młode pokolenia odczuwają nawet pewną wzajemną sympatię. Natomiast wśród tych nacji istnieje dość negatywny obraz i stereotyp Roma i z tego względu wielu Polaków i Ukraińców nie chcieliby otrzymać krwi od członka społeczności romskiej.

W dalszej kolejności zapytaliśmy o osobiste znajomości wśród przedstawicieli innych grup narodowych i etnicznych. Prawie połowa ukraińskich studentów zadeklarowała, że zna osobiście jakiegoś Polaka. Jeden na czterech zna jakiegoś Niemca. Dysproporcję między znajomością Polaków i Niemców można tłumaczyć faktem, że Ukraina graniczy z Polską i w sposób naturalny, kontakty pomiędzy narodami powinny być częstsze.

Wykres 10. Osobista znajomość osób w poszczególnych grupach narodowych i etnicznych – odpowiedzi Ukraińców.

Źródło: Opracowanie własne.

Odległość państwa ukraińskiego od Republiki Federalnej Niemiec ma zapewne wpływ na kontakty, osobistą znajomość – pomiędzy Ukraińcami i Niemcami.

W niniejszym badaniu postanowiliśmy również sprawdzić na ile deklarowane osobiste znajomości przedstawicieli z innych grup narodowych lub etnicznych wpływają na poziom stereotypów. W tym celu poszukiwaliśmy związków istotnie statystycznych między posiadaniem osobistych znajomości a ocenami na dyferencjale semantycznym.

W przypadku Polaków analiza wykazała, że związek między badanymi zmiennymi jest marginalny. Przyjmując poziom istotności $\alpha = 0,05$, wówczas tylko w dwóch przypadkach zaistniały podstawy do odrzucenia hipotezy zerowej. Tym samym zostało zauważone, że osobiste znajomości łączą się istotnie statystycznie z ocenami w wymiarze zdyscyplinowany vs niezdyscyplinowany ($\chi^2(6, N= 151) = 15,702; p=0,015$). Wśród osób, które miały osobiste kontakty z Polakami, częściej były udzielane zarówno pozytywne (76,1 proc. wśród osób znających osobiście Polaków i 60 proc. wśród nie znających) jak i o najwyższych wartościach oceny (odpowiednio dla oceny 6 będzie to 42,2 proc. w stosunku do 31,2 proc., a dla oceny 7 będzie to 12,7 proc. w stosunku do 6,2 proc.). Podobnie został zauważony związek pomiędzy osobistą znajomością Polaków a ocenami w wymiarze przyjazny vs nieprzyjazny dyferencjału semantycznego ($\chi^2(6, N= 157) = 14,799; p=0,021$). W tym przypadku, oceny pozytywne są na podobnym poziomie (33,7 proc. wśród osób znających osobiście Polaków i 31,8 proc. wśród nie znających). Jednakże studenci ukraińscy, którzy znają osobiście Polaków, częściej udzielają ocen najwyższych (odpo-

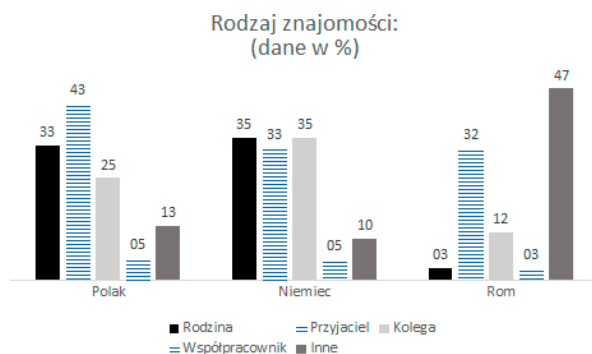
wiednio dla oceny 6 będzie to 15,9 proc. w stosunku do 10,2 proc., a dla oceny 7 będzie to 8,9 proc. w stosunku do 4,5 proc.).

Podobnie, można zauważyć marginalny związek pomiędzy osobistą znajomością a ocenami na dyferencjale semantycznym w przypadku Niemców. Po pierwsze, testy statystyczne wykazały istnienie statystycznie istotnego związku między osobistą znajomością a oceną na dyferencjale w wymiarze tolerancyjny vs nietolerancyjny ($\chi^2(5, N=151) = 11.612; p=0,041$). Co ciekawe, studenci nie znający osobiście Niemców zdecydowanie lepiej oceniają reprezentantów tej narodowości w tejże kategorii. Wśród znających osobiście Niemców, tylko 19,8 proc. twierdzi, że są tolerancyjni, natomiast wśród nie znających osobiście Niemców taką ocenę wyraża 50,3 proc. badanych. Po drugie, testy statystyczne wykazały istnienie związku między osobistą znajomością Niemca, a oceną w wymiarze ładny vs brzydki. I podobnie jak w pierwszym przypadku, studenci nie znający osobiście Niemców częściej oceniają tą nację jako ładną (41,4 proc. w stosunku do 18,4 proc.).

W przypadku Romów testy chi-kwadrat nie wykazały istnienia istotnie statystycznego związku między znajomością osobistą Roma, a ocenami na dyferencjale semantycznym. Nie zostały również potwierdzone istotnie statystyczne związki między osobistą znajomością a gotowością oddania krwi dla przedstawicieli innych grup narodowych lub etnicznych.

Ukraińcy wśród Polaków najczęściej mają przyjaciół. Co trzeci Ukrainiec ma wśród Polaków rodzinę. Również co trzeci ukraiński student, który posiada jakieś osobiste znajomości z Niemcami, deklaruje, że oparte są one na przyjaźni, koleżeństwie albo stosunkach rodzinnych. Najmniej studentów zna osobiście jakiegoś Roma. Jeżeli już deklarowana jest taka znajomość, to najczęściej opiera się ona na przyjaźni. Warto zwrócić również uwagę, że w kategorii Romów jest więcej niż w innych kategoriach, typów znajomości, które respondent klasyfikuje jako inne.

Wykres 11. Rodzaj znajomości - Ukraińcy. Pytanie wielokrotnego wyboru. Wartości sumują się do 100% w każdej kolumnie. Na wykresie zostały ujęte tylko odpowiedzi na „tak”, z pominięciem odpowiedzi na „nie”.

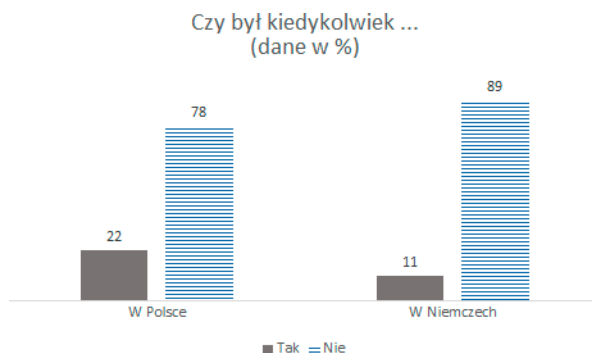

Źródło: Opracowanie własne.

Warto także zauważyć, że niewielu Ukraińców określiło swoją znajomość z Polakami Niemcami i Romami jako współpracownik. Ta mała skala zjawiska odzwierciedla fakt, że ukraińscy studenci, którzy podjęli pracę (zapewne spory odsetek studentów dorabia sobie do chesnego itp.) nie spotykają się zazwyczaj w swoich pracach ze współpracownikami, którzy są narodowości polskiej, niemieckiej, czy romskiej. Poza tym, w rzeczywistości niewielu Polaków czy Niemców pracuje na Ukrainie. Natomiast Romowie nie są chętnie zatrudniani przez Ukraińców.

Ukraińscy studenci zostali również zapytani, czy byli kiedykolwiek w Polsce bądź w Niemczech. Z racji bliskości granicy polskiej, więcej ukraińskich respondentów deklaruje, że była kiedykolwiek w Polsce, niż w Niemczech.

Wykres 12. Czy ukraiński student był kiedykolwiek w Polsce i/lub w Niemczech.

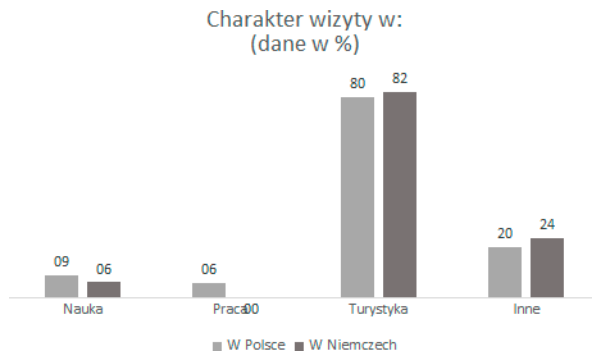

Źródło: Opracowanie własne.

W tym przypadku odległość do danego państwa ma wpływ na odsetek Ukraińców bywających w Polsce i Niemczech. Jednak trzeba podkreślić, że jeżeli znaczny odsetek ukraińskich studentów, którzy w ogóle nie byli w Niemczech nie dziwi, to w przypadku odsetka badanych, którzy nie byli w Polsce może dziwić. Z tego względu, że Iwano-Frankowsk nie jest bardzo oddalony od granicy ukraińsko-polskiej i wiele osób z tego miasta przyjeżdża do Polski.

Ci z ukraińskich studentów, którzy byli kiedykolwiek w Polsce albo w Niemczech, w zdecydowanej większości byli tam w celach turystycznych.

Wykres 13. Powody wyjazdów Ukraińców do Polski i Niemiec. Pytanie wielokrotnego wyboru. Wartości sumują się do 100% w każdej kolumnie. Na wykresie zostały ujęte tylko odpowiedzi na „tak”, z pominięciem odpowiedzi na „nie”.

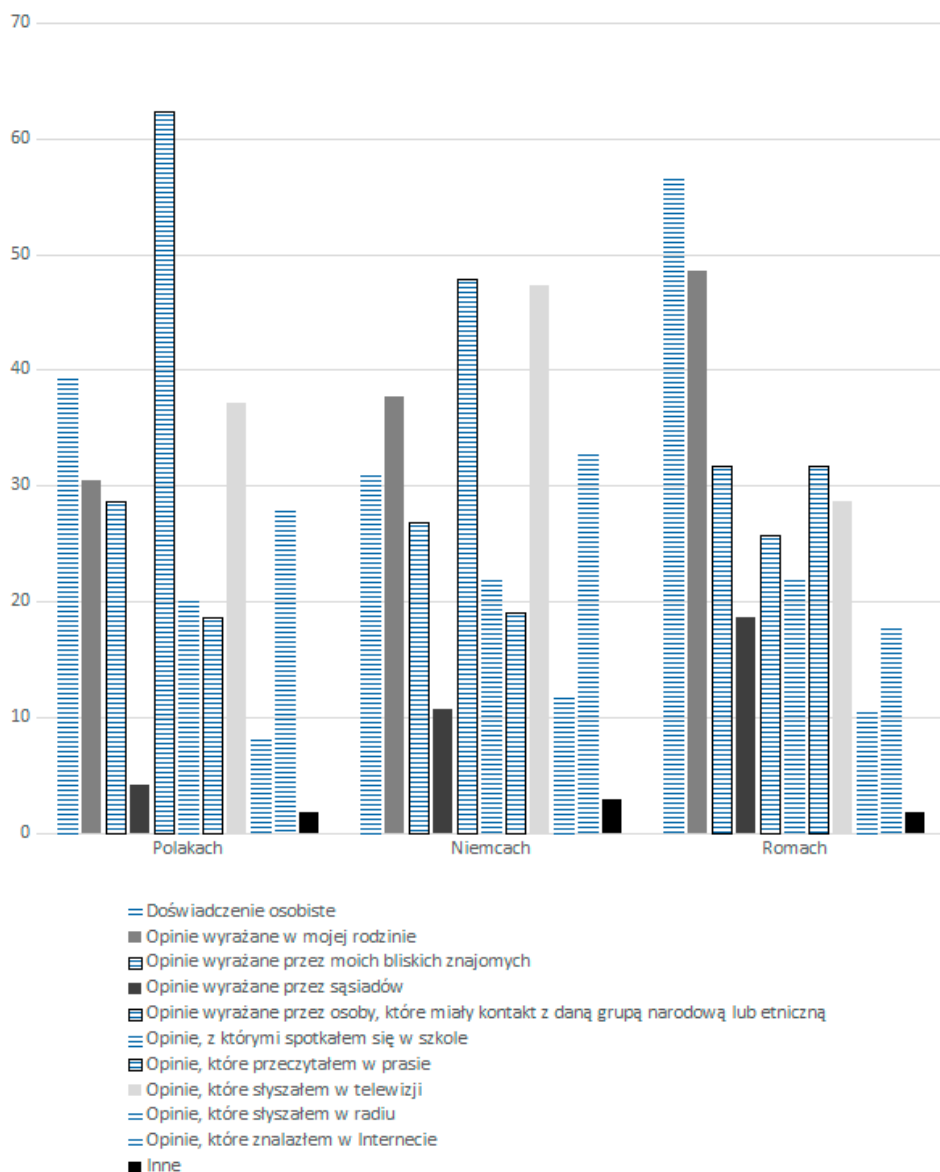
Źródło: Opracowanie własne.

Jak można zauważyć odpowiedzi zostały zdominowane przez wyjazdy w celach turystycznych do Polski i Niemiec. Tylko niewielki odsetek respondentów wskazywał na cele naukowe w obu wymienionych państwach oraz w celu podjęcia pracy w Polsce. Co ciekawe, na Ukrainie zachodzi zjawisko socjologiczne, jakim jest fakt udawania się części młodych Ukraińców do Niemiec, aby podjąć dobrze płatną pracę. Jednak w naszym badaniu nikt nie wymienił podjęcia pracy w Niemczech.

Ukraińscy studenci opinie o Polakach, czerpią głównie od innych osób, które miały jakiś kontakt z Polakami. Takie samo jest również główne źródło informacji w przypadku Niemców, z tą różnicą, że w tym przypadku ważnym źródłem wiadomości jest również telewizja. W odniesieniu do Romów, głównym źródłem wiedzy na ich temat jest doświadczenie osobiste.

Wykres 14. Źródła opinii wobec wybranych grup narodowych lub etnicznych. Pytanie wielokrotnego wyboru. Wartości sumują się do 100% w każdej kolumnie. Na wykresie zostały ujęte tylko odpowiedzi na „tak”, z pominięciem odpowiedzi na „nie”.

Źródła wiedzy Ukraińców o wybranej grupie narodowej lub etnicznej (dane w %)

Źródło: Opracowanie własne.

Jak widać na wykresie, głównym źródłem opinii Ukraińców o Polakach i Niemcach są osoby, które miały z nimi kontakt, doświadczenie osobiste, ich rodzina, bliscy znajomi, ale także ważną rolę w tej kwestii ma telewizja i Internet. Znacznie uboższym źródłem opinii są sąsiedzi, szkoła oraz prasa (respondenci zapewne rzadko czytają prasę) i radio (nie jest to ważne źródło kreujące ich opinie). Natomiast Ukraińcy czerpią wiedzę o Romach zwłaszcza z doświadczenia osobistego (na ulicy, podwórka, szkoły) i rodziny (przekaz międzypokoleniowy). Najrzadszym źródłem opinii o nich wśród badanych jest Internet i radio. Szczególnie może dziwić fakt, że Internet jest stosunkowo rzadkim źródłem informacji w tej kwestii, ponieważ w cyberprzestrzeni można znaleźć wiele różnych informacji dotyczących Romów.

4. Uwagi końcowe

Podsumowując można stwierdzić, że przeprowadzone badanie miało za zadanie ukazanie struktury jakościowej stereotypów narodowych i etnicznych, którymi posługują się ukraińscy studenci wobec wybranych grup narodowych i etnicznych. Wyniki ankiety w znacznej mierze potwierdziły znane nam zjawisko istnienia i oddziaływania stereotypów narodowych i etnicznych wśród badanych młodych osób na Ukrainie. Mimo że wyniki przeprowadzonego badania nie są reprezentatywne dla całej populacji, to są one podobne do wyników badań opinii publicznej na Ukrainie, które dotyczą stereotypów narodowych i etnicznych wśród młodych ludzi w tym kraju w ostatnich latach¹⁷. Potwierdzają one, porównując je z wynikami badań opinii publicznej, podobne tendencje i zachodzące zjawiska dotyczące stereotypizacji wobec poszczególnych narodów, wśród osób młodych. W przeprowadzonym badaniu mamy po prostu do czynienia z podobnym spostrzeganiem poszczególnych narodów, podobną tendencją do ich stereotypizacji wśród młodego pokolenia.

Jak wynika z przeprowadzonego badania ukraińscy studenci zarówno wobec Polaków jak i Niemców posługują się głównie pozytywnymi stereotypami¹⁸. Pozytywnie również postrzegają samych siebie. Natomiast, zauważona została tendencja do pewnego stopnia deprecjacji mniejszości romskiej. Do-

¹⁷ Patrz: Badania opinii publicznej, przeprowadzane w ostatnich latach m.in. przez Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Факультет соціології, <http://www.soc.univ.kiev.ua>, które dotyczą stereotypów narodowych i etnicznych na Ukrainie; [odczyt: 09.10.2018].

¹⁸ Jest to zgodne z ogólnymi tendencjami na Ukrainie. Na przykład badania PewResearch Center pokazują, że ukraińskie społeczeństwo wysoko ocenia zarówno całą Unię Europejską (72 proc.), w tym Niemcy (77 proc.). Patrz: K. Simmons, B. Stokes, J. Poushter, *NATO Publics Blame Russia for Ukrainian Crisis, but Reluctant to Provide Military Aid. In Russia, Anti-Western Views and Support for Putin Surge*, Pew Research Center, June

kładniej mówiąc, ukraińscy badani posiadają skojarzenia i stereotypy o Polakach w znacznej mierze o charakterze pozytywnym. Świadczy to o korzystnym spostrzeganiu Polaków w oczach nie tylko respondentów, ale wśród całego społeczeństwa ukraińskiego. Na ten wizerunek mają na pewno wpływ wydarzenia w ostatnich dwóch dekadach, szczególnie pomoc i wsparcie Polaków i ich państwa w dążeniach europejskich Ukrainy i podczas trwającej wojny w jej wschodnio-południowej części. Podobnie sytuacja przedstawia się z Niemcami. Dość dodatnie skojarzenia dotyczące Niemca wśród ukraińskich respondentów wynikają po części ze stereotypu Niemca na Ukrainie, a także wysokiego poziomu ekonomicznego i gospodarczego Republiki Federalnej Niemiec. Ponadto, ma na to zapewne wpływ niemiecka pomoc Ukraincom i państwu ukraińskiemu na niwie gospodarczej i politycznej. Niewielka część badanych Ukraińców negatywnie spostrzega Niemca. Proporcje te mogą świadczyć o tym, że generalnie młode pokolenie spostrzega Niemców z pewnością znacznie lepiej i pozytywniej niż ich rodzice czy dziadkowie.

Bliskość Ukrainy i Polski sprzyja osobistym kontaktom, co ma odzwierciedlenie chociażby w tym badaniu, przekłada się na pozytywniejszą zmianę wzajemnego spostrzegania swojego sąsiada oraz stereotypu sąsiedniego narodu. Natomiast odległość państwa ukraińskiego od Republiki Federalnej Niemiec ma zapewne wpływ na kontakty, osobistą znajomość pomiędzy Ukraińcami i Niemcami, a tym samym na wzajemne stereotypy.

W przypadku Roma skojarzenia i stosunek badanych Ukraińców są ściśle powiązane z jego wielowiekowym spostrzeganiem i stereotypem. Z jednej strony ukraińscy studenci uważają, że Romowie posiadają talent muzyczny i to spostrzegają pozytywnie, ale z drugiej strony kojarzą ich z negatywnymi cechami ludzkimi. Generalnie, ukraińscy respondenci opinie o Polakach czerpią przede wszystkim od innych osób, które miały jakiś kontakt z Polakami. Takie samo jest również główne źródło informacji w przypadku Niemców, z tą różnicą, że w tym przypadku ważnym źródłem jest również telewizja i inne środki masowego przekazu. W odniesieniu do Romów, głównym źródłem wiedzy na ich temat jest doświadczenie osobiste.

Większość skojarzeń respondentów z Ukrainy i ich stosunek wobec innych nacji mają mocne podłoże wielowiekowego stereotypu i postrzegania danego narodu¹⁹. Niemniej jednak jest zauważalna ewolucja tych stereotypów

10, 2015, s. 40; <http://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/2/2015/06/Pew-Research-Center-Russia-Ukraine-Report-FINAL-June-10-2015.pdf>; [odczyt: 10.10.2018].

¹⁹ A. Oleszczuk, *Stereotypy w stosunkach polsko-ukraińskich na przełomie XX i XXI w.*, <http://geopolityka.net/stereotypy-w-stosunkach-polsko-ukrainskich-na-przelomie-xx-xxi-w/>; [odczyt: 10.10.2018].

i wzajemnego postrzegania. Młode pokolenie stara się, inaczej niż ich rodzice i dziadkowie, myśleć o innych nacjach²⁰. Część stereotypów zmienia się w kierunku pozytywnym. W przyszłości, następne badania zapewne dowiodą jeszcze większej zmiany w postrzeganiu i stereotypie poszczególnych narodów. Miejmy nadzieję, że zmiany te będą miały pozytywniejszy wydźwięk niż dotychczas istniejące stereotypy.

²⁰ Przykładowo patrz : O. Solovej, T. Fedotova, *Osobliwości psychologiczne etnicznych stereotypów młodzieży ukraińskiej*, w: *Ukraina a Polska. Problemy teoretyczne procesu społeczno-kulturowego i praktyka kształtowania dialogicznego zachowania młodzieży*, red. I. Filippowa, M. Z. Stepulak, Monografie Wydziału Pedagogiki i Psychologii WSEI, Lublin 2016.

Bibliografia:

- A Fragile Rebound for EU Image on Eve of European Parliament Elections. EU Favorability Rises, but Majorities Say Their Voice Is Not Heard in Brussels, Pew Research Center, May 2014; http://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/2/2014/05/2014-05-12_Pew-Global-Attitudes-European-Union.pdf.
- Błuszkowski J., Stereotypy a tożsamość narodowa, Warszawa 2005.
- Budyta-Budzyńska M., Socjologia narodu i konfliktów etnicznych, Warszawa 2013.
- Klineberg O., The Scientific study of national stereotypes, „International Social Science Bulletin”. National Stereotypes and International Understanding, Vol. III, No. 3, Autumn, 1951, UNESCO.
- Lippmann W., Public opinion, New York 1922.
- Oleszczuk A., Stereotypy w stosunkach polsko-ukraińskich na przełomie XX i XXI w., <http://geopolityka.net/stereotypy-w-stosunkach-polsko-ukrainskich-na-przelomie-xx-xxi-w/>.
- Oppenheim A. N., Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw, Poznań 2004.
- Osgood Ch. E., May W. H., Miron M. S., Cross-cultural universals of affective meaning, Urbana, Chicago, London 1975.
- Popieliński P., Postrzeganie i stereotyp Niemca wśród polskiego społeczeństwa, „FactaSimonidis” 2016 nr 1 (9).
- Schaff A., Stereotypy a działanie ludzkie, Warszawa 1981.
- Solovej O., Fedotova T., Osobliwości psychologiczne etnicznych stereotypów młodzieży ukraińskiej, w: Ukraina a Polska. Problemy teoretyczne procesu społeczno-kulturowego i praktyka kształtowania dialogicznego zachowania młodzieży, red. I. Filippowa, M. Z. Stepulak, Lublin 2016.
- Szymczak M. (red.), Słownik języka polskiego, Warszawa 1989.